

משך חכמה

פרשת בהעלותך פסקא נא - נו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' לו תשפ"ה טל: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

תורה, ולכן לא זכר הכתוב עונש כרת על זה בפרט, כמו שכתב הרב אברהם אבן עזרא (ויקרא כ, יט), ואיך פגמו מלהאמינו באיסורי עריות. ודו"ק².

[נב - המשך]

ביאור הירושלמי דעל שש עריות בכז

ובגמרא³ תענית ירושלמי פרק ד הלכה ה. וישמע העם בוכה על שש עריות שאסר להם משה. והוא כמו דאיתא במסכת דרך ארץ

פגם למשה שאביו נשא אחות אביו, ולא לתת פגם לשבטים שאביהם נשא שתי אחיות, אם כך איך פגמו מלהאמינו באיסור עריות שיש לו פגם מזה. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

² תמצית דבריו: הטעם שכתוב ובעיני משה רע, דהא דבכו למשפחותיהם, היינו על העריות, וחרון אף ה' היה על זה שלא האמינו למשה שה' אסר, ותלו במשה שאסר להם, ולכן חרה למשה, כיון שהעריות שאסר עליהם הם אחות אביו, ומשה נולד מערוה זו, דיוכבד אמו, היתה אחות אביו של עמרם, דאף על פי שלא נפגם בזה, כיון שהיה לפני מתן תורה, אבל בודאי לא היה אוסר מדעתו ערוה כזאת.

[נב - המשך]

³ [נב - המשך] ואיתא בירושלמי תענית (פרק ד הלכה ה) "תני ר' שמעון בן יוחי, כתיב וישמע משה את העם בכה למשפחתיו וגו' על שש עריות שאסר להן משה" ע"כ, ולא מפורש מה הן שש עריות שאסר, ומדוע דוקא אותם. ונראה בזה על פי הא דתניא במסכת דרך ארץ (פרק עריות הלכה א) וז"ל "המקדש את האשה הרי זה אוסר עליו שבע עריות, אלו הן, אמה, ואם אמה, ואם אביה, בתה, ובת בנה, ובת בתה, ואחותה בזמן שהיא קיימת" ע"כ, וכיון שאחות אשתו יש לה היתר אחר מות אשתו, לא בכו אלא על שש עריות שאין להן היתר.

והטעם שבכו דוקא על עריות אלו, כיון ששש עריות הללו נאסרות על ידי קידושין, ובן נח אין לו קידושין, לכן לא נאסרות עריות הללו על בני נח, לכן בכו על עריות הללו שנוספו להם, מה שאין כן עריות שהן מחמת קורבה

[נא]

(יא, י) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ אִישׁ לְפִתְחֵי אֹהֶלוֹ וַיַּחֲרֹ אַף ה' מְאֹד וַיַּעֲרִיב מֹשֶׁה רָע:

מדוע כתוב "ובעיני משה רע"

(יא, י) בוכה למשפחותיו כו' ובעיני משה רע כו'¹. על פי מה שדרשו רבותינו זכרונם לברכה (ספרי, צ) על עסקי משפחותיהם, שנאסר להם עריות, היה רע בעיני משה על שחשדוהו בדבר זה, הלא היו יודעים, שהאיסור לא לכבוד משה, כי הוא היה בן יוכבד, שהיתה אחות אביו של עמרם, והוא דבר הנאסר במתן

¹ [נא] (יא, י) "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ אִישׁ לְפִתְחֵי אֹהֶלוֹ וַיַּחֲרֹ אַף ה' מְאֹד וַיַּעֲרִיב מֹשֶׁה רָע" ע"כ. ויש לדקדק, מה בא הכתוב ללמד שבעיני משה היה רע, וכי ישראל עובדים למשה רבינו ע"ה, והא עבדים לה' הם, ולא למשה. בשלמא בדבר שפוגעים במשה, שייך לומר שבעיני משה רע, אבל זה שבוכים על ה', פשיטא שבעיני משה היה רע.

ויש ליישב על פי מה שהקשו חז"ל מה פירוש הכתוב "בוכה למשפחותיו", מאי נפקא מינא היכן היה בוכה. ופירשו חז"ל בספרי (פיסקא צ. שבת קל, א יומא עה, א) דהיו בוכים על שאסר להם עריות, וז"ל הספרי (בהעלותך פיסקא צ) "וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו, היה רבי נהוראי אומר, מלמד שהיו ישראל מצטערים בשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות, ומלמד שהיה אדם נושא את אחותו, ואחות אביו ואחות אמו, ובשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות היו מצטערים" ע"כ, ויש לדקדק מדוע חרה אף ה' בהם שמצטערים, וכי אסור להצטער על קיום המצוות. אבל יש לומר, דכונת הכתוב שחשדו למשה שאוסר עליהם העריות מעצמו ולא מפי הגבורה, ועל זה חרה אף ה' שלא האמינו במשה.

ועל פי זה יש לומר דהא דכתיב ובעיני משה רע, הוא תוספת על זה, דלא זו בלבד שלא האמינו בה' ואמרו שמשה אסר עליהם, אלא שהיה רע בעיני משה שחשדוהו בדבר שהאיסור בעצמו אינו לכבודו, שהרי משה היה בן יוכבד שהיתה ערוה לאביו שהיא היתה בת לוי והיתה אחות אביו של אביו (שמות ו, כ. ירושלמי יבמות יא, ב. ועוד), אלא שלפני מתן תורה לא נאסר אחות אביו, אבל מכל מקום איסור אחות אביו הוא פגם במשה, שהרי מטעם זה לא זכר הכתוב עונש כרת על אחות אביו כמו שכתב באבן עזרא (ויקרא כ, יט) וז"ל "לא הזכיר עונש אחות האב, גם לא הזכיר כלל עונש שתי אחיות, והמשכיל יבין, גם דברי הקבלה אמת" עכ"ל, וכונתו כדי שלא לתת

משך חכמה

פרשת בהעלותך פסקא נא - נו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' לז תשפ"ה טל: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[נג]

(יא, טו) וְאִם כָּכָה אֶת עֲשֵׂה לִי הֲרֵגִי נָא הָרֹג אִם מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
וְאֵל אֶרְאֶה בְּרַעְתִּי:

מדוע ביקש משה רבינו להרג, ומה היא הרעה שאמר ואל אראה ברעתי

(יא, טו) ספרי⁵ פסקא צא, היה רבי שמעון בר יוחאי אומר משל
למה הדבר דומה, לאחד שיצא ליהרג הוא ובניו, אמר לספקלטור

ורבי שמעון בר יוחאי בספרי עמד בזה, ואמר, שהרע הוא שמה רועה נאמן
לא היה יכול לשאת לראות את צרותיהם של ישראל שיהיו בעתיד, לכן
ביקש שיהרג קודם כאן במדבר ולא יראה צרתם בארץ ישראל, וזה הוא
הרעה, שאבא שראה שבנו נהרג, זו היא הרעה הגדולה ביותר.

וזה לשונו בספרי (פיסקא צא) "לא אוכל אנכי לבדי וגו' ואם ככה את עושה
לי הרגני נא הרוג, לפי שהראה הקדוש ברוך הוא למשה סדר פורענות
העתידה לבוא עליהם, היה ר' שמעון אומר משל למה הדבר דומה, לאחד
שיצא ליהרג הוא ובניו, אמר לספקלטור הרגני עד שלא תהרוג את בניי, לא
כשם שנאמר (ירמיה נב, יא) בצדקיהו וישחט מלך בבל את בני צדקיהו
לעיניו ואחר כך ואת עיני צדקיהו עור, כך אמר משה לפני המקום, אם ככה
את עושה לי הרגני נא הרוג, הא יפה לי להרגני תחילה ואל אראה בפורענות
העתידה לבוא עליהם" ע"כ.

הנה מבואר דסבירא ליה לרבי שמעון בר יוחאי שמה רבינו ע"ה ידע שלא
יכנס לארץ ישראל. אבל באמת חכמים סוברים בספרי לעיל פסקא עח,
שמה רבינו לא ידע שימות במדבר, אבל רבי שמעון בר יוחאי חולק עליהם
וסובר שמה רבינו ידע שימות במדבר, ואם כן רבי שמעון בר יוחאי הולך
לשטחו.

דו"ל הספרי (בהעלותך פסקא עח) "נוסעים אנחנו, נוסעים אנחנו מיד
לארץ ישראל, לא כשם שבראשונה נוסעים וחונים, אלא מיד לארץ ישראל.
וחכמים אומרים, מפני מה שיתף משה עצמו עמהם, נתעלם מעיני משה,
וכסבור שנכנס עמהם לארץ ישראל. ר' שמעון בר יוחאי אומר אינו צריך,
שהרי כבר נאמר כי אנכי מת בארץ הזאת (דברים ד, כב) שאין תלמוד לומר
אינני עובר את הירדן (דברים ד, כב) אלא שאף עצמותיו אינן עוברות את
הירדן, אלא מפני מה שיתף משה עצמו עמהם, אמר עכשיו ישראל אומרים
אם מי שהוציאנו ממצרים ועשה לנו נסים וגבורות אינו נכנס, אף אנו אין
נכנסים. דבר אחר, מפני מה שיתף משה עצמו עמהם, מפני יתרו, שלא יאמר
משה אינו נכנס אף אני איני נכנס" ע"כ, ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

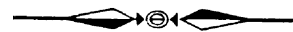
(א, א) המקדש אשה נאסר בשבע נשים, ואלו הן, אמה, ואחות
אביה ואחות אמה ובתה ובת בנה ובת בתה ואחותה בזמן שהיא
קיימת. וזה שש נשים שאין להם היתר, ועל עריות דקורבה גם
בני נח הוזהרו. ועיין יומא דף עה, א בזה⁴.

גם בני נח הוזהרו. וכן משמע קצת ביומא דגרסינן ביומא (עה, א) "בשלמא
למאן דאמר עריות היינו דכתיב וישמע משה את העם בכה למשפחותיו, על
עסקי משפחותיו שנאסרו להם לשכב אצלם" ע"כ, משמע דדוקא עריות של
משפחות על ידי קידושין בכו.

א. ה. ויש לדקדק בזה, דהנה כתב הרמב"ם דרך ארבעה עריות של נשים
אסורות על בן נח, דז"ל (מלכים ט, ה) "שש עריות אסורות על בני נח: האם,
ואשת האב, ואשת איש, ואחותו מאמו, וזכור, ובהמה שנאמר כו" עכ"ל,
אבל שאר עריות לא נאסרו להם אפילו בקרובה. ובקרבן העדה פירש את
הירושלמי וז"ל "על שש עריות. והן אחותו מאביו. אחותו מאמו ואחות
האב ואחות האם ונדה ואשת אח שהן עריות שאין בית דין ממיתין עליהם
ואין בן נח מוזהר עליהן אבל שאר עריות אף בני נח היו אסורין בהן דכתיב
על כן יעזב איש וגו'" עכ"ל וצ"ע.

⁴ תמצית דבריו: בירושלמי איתא, דבכו על שש עריות שאסר להן
משה. והיינו העריות שנאסרו על ידי קידושין, ואין להם היתר
אפילו אחר מות אשתו, והן אמה, ואם אמה, ואם אביה, בתה, ובת
בנה, ובת בתה. אבל אחות אשתו יש לה היתר לאחר מות אשתו.
וכשהיו בני נח היה מותר להם, כיון שאין להם קידושין. אבל
עריות של קרובה גם לבן נח אסור.

[נג]

⁵ [נג] (יא, טו) וְאִם כָּכָה אֶת עֲשֵׂה לִי הֲרֵגִי נָא הָרֹג אִם מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
וְאֵל אֶרְאֶה בְּרַעְתִּי" ע"כ. יש לתמוה, מדוע משה רבינו ע"ה ביקש שה'
יהרגהו, ומה היא הרעה שה' יעשה לו שאמר ואל אראה ברעתי, ומה כוונת
משה שאמר ככה את עושה לי, וכי מה ה' עשה למשה שכל כך הרע למשה
שביקש שיהרגהו.

משך חכמה

פרשת בהעלותך פסקא נא - נו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' לז תשפ"ה טל: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

נזדכך אותנו בפרישות מבשר ומתאות הבשריי, כיון שאין לנו יתרון מזולתנו, לכן היה מהתחבולה האלקית לעשות שבעים אנשים מזקני ישראל, מעון לשכינת השם יתברך, וכל אחד מישראל, אשר שאר רוח לו ומתנהג בפרישות ובהתבודדות ראוי לזה, לכן יבדלו מן התאות, כי כולם יתאוו להשגה המופלגה והכבוד האמיתי. ואולי הוא על דרך שמתוך שלא לשמה בא לשמה (פסחים נ, ב). ודו"ק⁸.

[נה]

(יא, טז – יז) - (טז) ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושתריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך: (יז) וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך:

(יא, כד – כט) - (כד) ויצא משה וידבר אל העם את דברי ה' ויאסף שבעים איש מזקני העם ויעמד אתם סביבת האהל: (כה) וירד ה'

רחוקים משלמות מופלגת, דביקות באלקות, למה נזדכך אותנו בפרישות מבשר ומתאות הבשריי, כיון שאין לנו יתרון מזולתנו. לכן היה מהתחבולה האלקית לעשות שבעים אנשים מזקני ישראל, מעון לשכינת השם יתברך, וכיון שיראו שכל אחד מישראל יכול להיות מזקני ישראל, לכן כל אחד מישראל, אשר שאר רוח לו ומתנהג בפרישות ובהתבודדות ראוי לזה, לכן יבדלו מן התאות, כי כולם יתאוו להשגה המופלגה והכבוד האמיתי. ואולי הוא על דרך שמתוך שלא לשמה בא לשמה (פסחים נ, ב). ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

⁸ תמצית דבריו: יש לתת טעם, מה שייכות מינוי הזקנים לתאות הבשר. ויתכן, שכאשר יראו שכל אחד מישראל יכול להיות מזקני ישראל, לכן כל אחד מישראל, אשר שאר רוח לו ומתנהג בפרישות ובהתבודדות ראוי לזה, לכן יבדלו מן התאות, כי כולם יתאוו להשגה המופלגה והכבוד האמיתי.

[נה]

הרגני עד שלא תהרוג את בני כו', כך אמר משה לפני המקום, אם ככה את עושה לי כו' הא יפה לי להורגני תחילה. לטעמיה אזיל לעיל פסקא עח, מפני מה משה שיתף עצמו עמהן אמר עכשיו כו', הרי דסובר, דמשה ידע, שלא יכנס לארץ ישראל, ודומה ממש לאחד שיוצא ליהרג הוא ובניו, אבל רבנן פליגי תמן וסברי נתעלם מעיני משה וכסבור שיכנס לארץ ישראל. עיין שם. ודו"ק⁶.

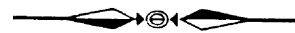
[נד]

(יא, טז) ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושתריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך:

יש לתת טעם מה שייכות מינוי הזקנים לתאות הבשר

(יא, טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. יתכן, כי כאשר הבדיל השם יתברך בני אהרן ושבט לוי לעבודתו, היו מהאומרים, אחרי אשר אנו רחוקים משלמות מופלגת, דביקות באלקות, למה

⁶ מדוע ביקש משה רבינו לההרג, ומה היא הרעה שאמר ואל אראה ברעתי. והביאור בזה, שהרע הוא שמשה רועה נאמן לא היה יכול לשאת לראות את צרותיהם של ישראל שיהיו בעתיד, לכן ביקש שיהרג קודם כן במדבר ולא יראה צרותם בארץ ישראל, וזה הוא הרעה, שאבא שראה שבנו נהרג, זו היא הרעה הגדולה ביותר. כך שיטת רשב"י, שמשה ידע שימות במדבר, וחכמים סוברים שלא ידע.

[נד]

⁷ [נד] (יא, טז) ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושתריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך ע"כ, יש לתת טעם מה שייכות מינוי הזקנים לתאות הבשר [א. ה. בפסקא מט מבואר טעם אחד בזה, וכאן מבאר רבינו עוד טעם]. ויתכן, שכאשר הבדיל השם יתברך בני אהרן ושבט לוי לעבודתו, היו מישראל כאלה שהיו אומרים כיון שדוקא שבט לוי הבדיל ה' לעבודתו, אם כן אנו

משך חכמה

פרשת בהעלותך פסקא נא - נו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' לו תשפ"ה טל: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמִּקְנָא אֶתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל עֵם ה' נְבִיאִים כִּי יִתֵּן ה' אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם:

מדוע כדי להאציל נבואה על שבעים הזקנים, היה הכרח שה' ירד לדבר עם משה, והרי הוא נביא כל הזמן, ואפשר להאציל ממנו. ואיך נשפעה נבואה על אלדד ומידד, בלא שה' יאציל עליהם נבואה. ומה היתה טענת יהושע ומה השיב לו משה.

(יא, טז-יז) ואצלתי מן הרוח וכו'. דע, בגדר הנבואה מצאנו, שהנביא מזדכך לפי כוחו, אמנם עדיין אינו מוכן לשפיע הנבואה

(פסוק כו) "וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֱלֹדָד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד וַתִּחַן עֲלֵהֶם הָרוּחַ וְהֵמָּה בִּקְתָּבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֶהָלָה וַיִּתְּנָבְאוּ בַּמַּחֲנֶה". ח. מדוע אמר יהושע למשה לשון "אדני" דכתיב (פסוק כח) וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשֵּׁרֶת מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כִּלָּאִם: ט. מדוע אמר יהושע למשה שיעניש את אלדד ומידד ששרתה עליהם נבואה, וכי ראויים לעונש על זה, [ובפרש"י פירש על פי חז"ל בדרך אחרת]. י. קשה מאוד להבין תשובת משה "וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמִּקְנָא אֶתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל עֵם ה' נְבִיאִים כִּי יִתֵּן ה' אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם" מדוע דקדק לומר "עם ה'", ומדוע אמר "יתן ה' רוחו עליהם", ומה נתכון משה שאמר "המקנא אתה לי", איזה קנאה קנאה יהושע למשה, הרי כל טענתו היתה עליהם שהם מתנבאים, ולא קנאה לכבודו של משה.

וכדי לבאר את כל הדקדוקים, יש להקדים כמה הקדמות בביאור מהות הנבואה מה היא, ומה ההבדל בין נבואת משה רבינו לנבואת שאר הנביאים, ואיך היה בא שפע הנבואה על נביא ועל תלמידיו.

והביאור בכל זה הוא, דבאמת שבעים הזקנים לא היו ראויים לנבואה, לכן לא נתבאו קודם לכן, ומכל מקום אפשרי לחול עליהם נבואה כדלהלן, דהנה סתם נבואה היא מתנה מה' יתברך לאדם שזיכך נפשו לפי כוחו, ואז ה' בדרך חנינה שופע עליו נבואה, ולכן מצאנו לשון "ושמתי רוחי, (יחזקאל לו, יד) ונתתי רוחי, (שם לו ט) ושפכתי רוחי, הוא מליצה על השפע האלקי, הבא במכוון על מי שראוי לקבל נבואה, אבל לא שתחול עליו, רק במתנת השם יתברך, כמו נתינת מטר על העשב הראוי לקבל המטר".

ומלבד הדרך להשפיע נבואה על נביא לאחר זיכך נפשו, יש עוד דרך שיקבל נבואה, אם האדם יש לו דמיון בכוחות נפשו אל עדת הנביאים, והוא תלמיד לנביאים, יכול לחול עליו נבואה באמצעות החיבור לנביאים ואפילו שאינו ראוי לנבואה, וכמו שמצאנו אצל שאול (שמואל א פרק י), שמי שיש לו דמיון בכוחות נפשו אל עדת המתנבאים, תחול עליו שפע הנבואה.

וכל זה הוא בנבואה של כל הנביאים מלבד משה רבינו ע"ה, שאת הנבואה

בָּעֵנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאצֵּל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל שְׁבָעִים אִישׁ הַזִּקְנִים וַיְהִי כְּנוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְּנָבְאוּ וְלֹא יָסְפוּ: (כו) וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֱלֹדָד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד וַתִּחַן עֲלֵהֶם הָרוּחַ וְהֵמָּה בִּקְתָּבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֶהָלָה וַיִּתְּנָבְאוּ בַּמַּחֲנֶה: (כז) וַיִּרְץ הַנֶּעֱר וַיִּגֵּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֱלֹדָד וּמִידָד מִתְּנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה: (כח) וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשֵּׁרֶת מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כִּלָּאִם: (כט)

⁹ [נה] (יא, טז – יז) - (טז) "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֶסְפֶּה לִּי שְׁבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעֶתָ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵי וְלִקְחֶתָ אִתָּם אֶל אֶהָל מוֹעֵד וְהִתְיַבְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: (יז) וְנִדְרַתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמָּךְ שֵׁם וְאֶצְלַתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשִׁמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ בְּמִשְׁא הָעָם וְלֹא תִשָּׂא אִתָּךְ לְבָדְךָ". (יא, כד) – (כט) - (כד) "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל הָעָם אֶת דְּבָרֵי ה' וַיִּאָּסְפוּ שְׁבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אִתָּם סְבִיבַת הָאֶהָל: (כה) וַיֵּרֶד ה' בָּעֵנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאצֵּל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל שְׁבָעִים אִישׁ הַזִּקְנִים וַיְהִי כְּנוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְּנָבְאוּ וְלֹא יָסְפוּ: (כו) וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֱלֹדָד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד וַתִּחַן עֲלֵהֶם הָרוּחַ וְהֵמָּה בִּקְתָּבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֶהָלָה וַיִּתְּנָבְאוּ בַּמַּחֲנֶה: (כז) וַיִּרְץ הַנֶּעֱר וַיִּגֵּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֱלֹדָד וּמִידָד מִתְּנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה: (כח) וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשֵּׁרֶת מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כִּלָּאִם: (כט) וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמִּקְנָא אֶתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל עֵם ה' נְבִיאִים כִּי יִתֵּן ה' אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם". ע"כ.

ויש לדקדק: א. מדוע אמר ה' יתברך שיקח שבעים זקנים שהיו שוטרים במצרים, ולא אמר שיקח שבעים זקנים הכי צדיקים ונקיי הדעת. ב. מה ענין שפע הנבואה, לזה שמשה יקח אותם לאוהל מועד, דהיינו סביבות האוהל כדכתיב להלן (פסוק כד) "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל הָעָם אֶת דְּבָרֵי ה' וַיִּאָּסְפוּ שְׁבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אִתָּם סְבִיבַת הָאֶהָל". ג. זקנים הללו, אם היו ראויים לנבואה, מדוע לא נתבאו לפני כן, ואם אינם ראויים לנבואה, איך יחול עליהם נבואה. ד. כיון שמשה רבינו היה נביא כל הזמן, מדוע היה צריך ה' יתברך קודם לדבר איתו, ורק לאחר מכן להאציל ממנו נבואה על הזקנים, היה אפשר לאציל ממשה על הזקנים בלא שה' ידבר עמו וירד אליו. ה. מה הוא הלשון "וירדתי", די לכתוב ודברתי עמך, ומדוע כתוב וַיֵּרֶד ה' בָּעֵנָן. ו. מדוע כתוב "ושמתי עליהם" הא כבר כתוב ואצלתי מן הרוח כו'. ז. מדוע על הזקנים היה צריך ה' יתברך לעשות כל כך הרבה פעולות להאציל עליהם נבואה על ידי שירד ה' בענן כו', ועל ידי ששם עליהם נבואה, ועל אלדד ומידד נחה עליהם הרוח בלא כל פעולה, כדכתיב להלן

משך חכמה

פרשת בהעלותך פסקא נא - נו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' לו תשפ"ה טל: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

נבואה, אלא שהקדוש ברוך הוא עשה פעולה להאציל ממנו על הזקנים, מדוקדק היטב מדוע כתוב "וְשָׁמְתִי עֲלֵיהֶם", ללמד שלא הושפעו ממילא, ומיושב דקדוק ו', ולכן כתוב (פסוק כה) "וַיִּרְדְּ ה' בְּעָנָן" שהוא נבואה פחותה ובמסכים מבדילים הרבה כדי שתהיה הנבואה ראויה לחול עליהם, כמבואר לעיל.

ועל פי זה יתבאר מדוע על אלדד ומידד שרתה נבואה בלי כל פעולה מה' יתברך, כיון שהם היו שווים לזקנים, לכן שרתה עליהם הרוח באמצעות הזקנים, ומיושב דקדוק ז'.

ועל פי זה יתבאר טענת יהושע דאמר למשה שאלדד ומידד מתנבאים במחנה, וטענתו הייתה שבהכרח שהם נביאי שקר, דהרי משה, אתה "אדוני" מנעורי, ומדוע לא שורה עלי רוח נבואה מחמתך ועליהם שורה, בהכרח שאין נבואתם אמת, וכמו שאמר ירמיה הנביא (ירמיהו כג, לו) "וּמִשָּׁא ה' לֹא תִזְכְּרוּ עוֹד כִּי הִמָּשָׂא יְהוָה לְאִישׁ דְּבָרוֹ וְהִפְכֶתֶם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים ה' צָבָאוֹת אֱלֹהֵינוּ", ופירש רש"י דאירי בנביא שאינו ראוי לנבואה, ומהפך דברי אלוקים חיים, לכן אמר "כלאם", ובזה מיושב מדוע אמר יהושע "אדוני משה", ומיושב מדוע אמר "כלאם", ומיושב דקדוק ח-ט.

ובזה יתבאר היטב תשובת משה ליהושע על טענתו שהם נביאי שקר, מכיון שהוא לא זכה לנבואה ממשה, אמר לו אין נבואתי כנבואה של שאר נביאים שאצלי הנבואה אינה בגדר נתינת רוח, אבל אצל סתם נביאים היא נתינת רוח בדרגה נמוכה, לכן יכול להתפשט שפע נבואי גם על מי שאינו ראוי לנבואה, אלא די בזה שהוא שווה לנביא בהשתוות מה, וזוכה לשפע נבואי מאת הנביאים, לכן אלדד ומידד נביאי אמת ונבואתם באה מכח הזקנים, ונבואה כזאת יכולה לבוא גם על כל עם ה', לכן דקדק משה לומר "המקנא אתה לי" בשביל שלא זכית לנבואה, אני איני דומה כלל לשאר נביאים, כי מי יתן והיה כל עם ה' נביאים, באמצעות הנבאים, כי נבואתם בגדר נתינת רוח, ולכן יכול להיות הנבואה על כל עם ה', לא כן אני, כי בי לא ניתן הרוח רק כתוב וידבר ה' עם משה, ולא מצאנו ששם ה' רוחו, ותנח הרוח, וממני לא יכולה להתפשט נבואה עליך משני סיבות הנראה לעיל, שנבואה שלי גבוהה מאוד ואינה נבואה סתם, אלא זיכרון החומר שאינו נאצל לאחרים, ועוד שאי אפשר להשתוות לי, לכן נבואתם אמיתית. וזה שאינך מקבל נבואה ממני, אין זה שייך לנבואה סתם שלהם שהיא נבואה אמיתית, ומיושב דקדוק י'. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא. [ואין ספק שכל דבריו ברוח הקודש נאמרו. וסוד ה' ליראין].

לא קיבל במתנה מאת ה', אלא נבואת משה היא אחרת לגמרי מכל הנביאים, כיון שמה שחומר היה זך ומאוד נעלה, והיה דבוק לבבו וכל חושיו בהשם יתברך, ומבין כל תעלומות הבריאה, וכפי מה שיכול האדם להשיג מן הבורא, עליו לא נאמר ושמתי רוחי עליך, ונתתי רוחי בך, כי הוא היה בעצם אבי הנביאים, כי הוא היה מוכן תמיד לדיבור הנבואי בלי הפסק, ואם כן נבואתו לא היה שפע מתפשט מלמעלה, רק הוא בעצמו היה מקבל הנבואה באספקלריא המאירה, שהחומר לא היה חוצץ ומפריד בינו לבין קונו. וזה שאמר (במדבר יב, ח) פה אל פה אדבר בו בלי חציצה ופירוד".

והנה כיון שנבואה רגילה שהיא מתנה, באה כאשר האדם זיכך עצמו אפילו לא היה ראוי לנבואה, לכן מצאנו במכילתא (פרשת בא פרשה א) שכל מי ששימש נביא היה שורה עליו נבואה, לא כן במשה לא היה שום השתוות משאר בני אדם למשה, ועליו לא באה הנבואה בגדר מתנה וחנינה שיתפשט על הדומה לו, ולכן ממה לא היה יכול תלמיד לקבל נבואה מחמת משה, כיון שאין יכול תלמיד להיות שווה לו כלל. ועוד טעם, כיון שנבואת משה אינה נבואה כשאר הנביאים שיכולה להשפיע למישהו אחר, שהיא נבואה אחרת לגמרי מחמת שזיכך את החומר כולו, וזה לא יתכן להעביר למישהו אחר. [א.ה. וצריך עיון, דבמכילתא שם, כולל גם את משה עם שאר נביאים, שתלמידים זכו לנבואה מחמתם, עיין שם. וצ"ע]

ולאחר הקדמות הללו יתיישבו כל הדקדוקים הנ"ל, דכאשר ביקש ה' יתברך להשפיע על שבעים זקנים נבואה, לא היו ראויים לנבואה, והיה צריך להשפיע עליהם ממשה, וזה אינו אפשרי משני סיבות הנראות לעיל, דנבואת משה אינה כשאר נבואה, ועוד שאין אדם דומה למשה, לכן אמר ה' יתברך שישבב אותם סביבות האוהל, ועל ידי זה יהיו מוכנים לנבואה, ולכן אמר שיהיו זקני העם ושוטריהם, כי הם זקני העם ושוטריהם, אשר הוכו על דבר ישראל במצרים, ובזה יהיה להם השתוות מה למעלתך בדבר ישראל, שאתה מסרת נפשך בהריגת מצרי, והם הוכו על בני ישראל ועל ידי השוות מה למשה ירד עליהם הנבואה כדלהלן, ומיושב דקדוק א' ב' ג'.

וכיון שנתבאר שאי אפשר להשפיע מנבואת משה על אחרים, היה בהכרח שה' ישפיע על משה נבואה ברמה נמוכה יותר ממעלת משה, כדי שמנבואה זו אפשר יהיה להשפיע על הזקנים נבואה, לכן היה בהכרח שה' יתברך ידבר עם משה, שזו היא נבואה פחותה, ודקדק לומר "וירדת" שהיא נבואה בבחינה ירודה יותר מנבואת משה, ועל ידי שפע נבואה כזה, אפשר יהיה להשפיע ממנה על הזקנים, ומיושב דקדוק ד' ה'.

ולפי המבואר שמה רבנו אינו ככל הנביאים שתלמיד נשפע ממילא ממנו

משך חכמה

פרשת בהעלותך פסקא נא - נו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' לז תשפ"ה טל: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מי שיש לו השתוות לו באמצעותו. לכן אמר כאן השם יתברך, שישבב אותם סביבות האהל, ויהיו מוכנים לנבואה. וזה שאמר (פסוק טז), כי הם זקני העם ושוטרי, אשר הוכו על דבר ישראל במצרים, ובזה יהיה להם השתוות מה למעלתך בדבר ישראל, שאתה מסרת נפשך בהריגת מצרי, והם הוכו על בני ישראל, וירדתי (פסוק יז), פירוש, כי יהיה הנבואה בערך נמוך לפי מעלת משה, ושמתי עליהם בגדר שימה, לא שיחול עליהם מאליו, וכן כתיב (להלן פסוק כה) וירד ה' בענן כו' באמצעים המבדילים ובמסכים הרבה, שיהא הנבואה ראויה לחול עליהם. והנה ראה השם יתברך מצדו להוריד הנבואה למדרגה נמוכה במעלת משה, ולהם ראה שיתעלו, ובכל זאת היה בגדר שימה. ולכן, אלדד ומידד, שהיה להם השתוות אל הזקנים, שרתה עליהם הרוח באמצעות הזקנים. ולכן אמר למשה (פסוק כח) משרתו מבחוריו אדוני משה, פירוש, שאתה אדוני מנעורי, מדוע לא בא עלי הרוח באמצעות מעלתך, ולכן נבואתם המה מדמיון לבבם הכוזב, וכמו שאמר ירמיה כג, כי המשא יהיה לאיש דברו, לכן כלאם. ולזה אמר (פסוק כט) המקנא אתה לי, בשביל שאינך זוכה לנבואה, מי יתן והיה כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם, פירוש על הנביאים באמצעות הנביאים, כי בהם הוא בגדר נתינת רוח, והוא שפע נבואי המתפשט מהשם יתברך על הנביאים, ולכן יכול להיות גם על כל עם ה', פירוש, המוכנים בטבעם ויש להם השתוות מה אל הנביאים, לא כן אנכי, כי לא ניתן בי הרוח, רק וידבר ה' עם משה, לא מצאנו וישם ה' רוחו, ותנח עליו הרוח, וכמו שביארתי, בל יוכל לחול בשביל שתי הסיבות שביארנו. ודו"ק¹⁰.

והיה כולו מופשט מגשמיות, ונעשה דבק בה' אלוקים כל הזמן, ואין אפשרות להאציל נבואה ממשה, שהיא דרגה אחרת לגמרי שאינה נשפעת לאחרים, לכן היה בהכרח שה' ירד, היינו שישפיע על משה נבואה פחותה, וממנה יאציל על הזקנים נבואה, ולכן אלדד ומידד נתבאו במחנה, שנשפכו בנבואה מהזקנים, ויהושע לא ידע את ההבדל הזה, וכשראה שהם מתנבאים, טען שהם נביאי שקר, כי הוא מעולם לא נשפיע ממשה רבינו נבואה. ועל זה השיב לו משה, שסתם נבואה נשפעת להכל, והיינו מי יתן עם ה' נביאים, ואין דומה נבואתי לסתם נבואה.

האלקית, רק בדרך חנינה שורה עליו רוח הנבואה, וזה שאמרו במכילתא (פרשת בא, פרשה יג) וה' נתן את חן העם וכו' (שמות יב, לו), רוח הקודש שרתה עליהן, אף שעדיין לא מוכן לנבואה, לכן נקרא חן, שהוא בחנם. ועל זה מצאנו (יחזקאל לז, יד) ושמתי רוחי, ונתתי רוחי, (יחזקאל לט, כט) ושפכתי רוחי, הוא מליצה על השפע האלקית, הבא במכוון על מי שראוי לקבל נבואה, אבל לא שתחול עליו, רק במתנת השם יתברך, כמו נתינת מטר על העשב הראוי לקבל המטר. ואם הנבואה בגדר זה, אז כשתשרה הרוח, ותבוא השפע מהשם יתברך, שפע הנבואה יחול באמצעותו לפעמים על מי שאינו ראוי לנבואה, וכמו שמצאנו אצל שאול (שמואל א פרק י), רק מי שיש לו דמיון בכוחות נפשו אל עדת המתנבאים, תחול עליו שפע הנבואה. לכן נבואת משה, שהיה מצד שחומרו היה זך ומאוד נעלה, והיה דבוק לבבו וכל חושיו בהשם יתברך, ומבין כל תעלומות הבריאה, וכפי מה שיכול האדם להשיג מן הבורא, עליו לא נאמר ושמתי רוחי עליך, ונתתי רוחי בך, כי הוא היה בעצם אבי הנביאים, כי הוא היה מוכן תמיד לדיבור הנבואי בלי הפסק, ואם כן נבואתו לא היה שפע מתפשט מלמעלה, רק הוא בעצמו היה מקבל הנבואה באספקלריא המאירה, שהחומר לא היה חוצץ ומפריד בינו לבין קונו. וזה שאמר (במדבר יב, ח) פה אל פה אדבר בו בלי חציצה ופירוד. ולכן מצאנו במכילתא (פרשת בא, פרשה א) שכל מי ששימש נביא היה שורה עליו נבואה, והוא, כיון שהיה מוכן לנבואה, בא עליו השפע באמצעות הנביא, לא כן במשה לא היה שום השתוות משאר בני אדם למשה, ועליו לא באה הנבואה בגדר מתנה וחנינה שיתפשט על הדומה לו. ומשתי סיבות האלה, לא חלה נבואה על

¹⁰ תמצית דבריו: יש לדקדק, מדוע כדי להאציל נבואה על שבעים הזקנים, היה הכרח שה' ירד לדבר עם משה, והרי הוא נביא כל הזמן, ואפשר להאציל ממנו, ואיך נשפעה נבואה על אלדד ומידד, בלא שה' יאציל עליהם נבואה, ומה היתה טענת יהושע ומה השיב לו משה. והביאור בזה, דסתם נבואה נשפעת מהנביא לתלמיד קרוב אליו, כשקצת שוה לו, ואפילו התלמיד אינו ראוי לנבואה, ה' יתברך משפיע נבואה למי שקצת זיכך עצמו, והוא תלמיד של נביא, אבל משה רבינו אינו נביא ככל הנביאים, שנבואתו לא באה במתנת חנם, אלא זיכך את החומר לחלוטין,

משך חכמה

פרשת בהעלותך פסקא נא - נו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' לז תשפ"ה טל: 03-5740046 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

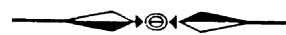
[נו - המשך]

מתי פסקה נבואה מישראל

סדר¹¹ עולם פרק ל'. עד כאן היו הנביאים, פירוש, משהרגו את היצר הרע בטלה הנבואה, עכ"ל הגר"א (פירוש סדר עולם). וזהו יצרא דעבודה זרה, כמבואר ביומא (סט, ב). ולדעתי כוונתו אל דברי הפסוק זכריה פרק יג, ב-ג והיה ביום הוא נאום ה' אכרית

את שמות העצבים כו' וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, והיה כי ינבא איש עוד כו' לא תחיה כי שקר דברת ודקרוהו כו', ועל זה כיוון הגר"א, ודו"ק. כי לזה כוונת הפסוק על נבואת אמת, שתבטל בביטול יצר הרע, ולא קאי לעתיד, דעל העתיד כתיב יואל ג, א והיה אחרי כן אשפוך את רוחי כו' ונבאו בניכם כו' חזיונות יראו כו'. וזה ענין רחב צריך ביאור במושכל, ואין כאן מקומו להאריך¹².

[נו - המשך]

¹¹ [נו - המשך] [א. ה. כיון שרבינו הביא לעיל את הפסוק ביחזקאל (לט, כט) "ולא אסתיר עוד פני מהם אשר שפכתי את רוחי על בית ישראל נאם אדני ה'", וגם ביואל מובא פסוק זה כדלהלן, מבאר מתי פסקה נבואה מישראל, ומדוע].

והנה איתא בסדר עולם רבה (פרק ל) וז"ל "והצפיר והשעיר מלך יון וגו' הוא המלך הראשון (דניאל ח, כא), ועמד מלך גבור וגו' וכעמדו תשבר וגו' (דניאל יא, ג), הוא אלכסנדרוס מקדון שמלך י"ב שנה, עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוח הקדש, מכאן ואילך, הט אונן ושמע דברי חכמים (משלי כב, יז), שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך וגו', להיות בה' מבטחך (משלי כב, ט), ונאמר כו', ע"כ. והגר"א בביאור סדר עולם כתב וז"ל "פירוש, משהרגו את היצר הרע בטלה הנבואה" עכ"ל. והזמן שבטלו את היצר הרע מבואר ביומא (סט, ב), שהיה זה בימי זכריה הנביא, ודרשוהו על הכתוב בזכריה (ה, ח) "ויאמר זאת ה'רשעה וישלף אתה אל תוף האפיפה וישלף את אָן הַעֲפֹרֶת אֶל פִּיהָ" עיין שם. אבל צריך ביאור מנין לגר"א שכשבטלו את היצר הרע בטלה נבואה.

ונראה בזה, דהנה כתוב בספר זכריה (יג, ב-ג) – שהוא המקור לביטול היצר הרע - " (ב) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱמָר ה' צְבָאוֹת אֲכָרִית אֶת שְׁמוֹת הָעֹצְצִים מִן הָאָרֶץ וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד, וְגַם אֶת הַנְּבִיאִים וְאֶת הַטְּמְאָה אֲעִבִיר מִן הָאָרֶץ:

(ג) וְהָיָה כִּי יִנְבֵּא אִישׁ עוֹד, וְאָמְרוּ אֵלָיו אֲבִי וְאָמְרוּ יִלְדָּיו לֹא תִּחְיֶה כִּי שֶׁקֶר דִּבַּרְתָּ בְּשֵׁם ה', וְדִקְרָהוּ אֲבִיהוּ וְאָמְרוּ יִלְדָּיו בְּהִנָּכְאוֹ" ע"כ. הנה מפורש בזכריה, שכאשר יכרית ה' את העבודה זרה מן הארץ, לא יהיה נבואה, ובהכרח שאין הכונה על העתיד לבוא שלא יהיה עבודה זרה ולא תהיה נבואה, שהרי על העתיד כתוב ביואל (ג, א – ג) " (א) וְהָיָה אַחֲרַי כֵּן אֶשְׁפּוֹף אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם זִקְנֵיכֶם תִּלְמֹת יִתְלַמְּדוּ בַּחֲוָרֵיכֶם חֲזִיוֹנוֹת יֵרְאוּ: (ב) וְגַם עַל הָעֶבְדִּים וְעַל הַשְּׁפָחוֹת בְּיָמֵי הַהֵמָּה אֶשְׁפּוֹף אֶת רוּחִי" ע"כ הנה מפורש שלעתיד לבוא תהיה נבואה, ובהכרח שפירוש הנביא זכריה הוא על הזמן שבטלו את היצר הרע, אז בטלה הנבואה, וזה כוונת הגר"א וזה ענין רחב צריך ביאור במושכל, ואין כאן מקומו להאריך. [א. ה. ושורש הדבר הוא, דזה לעומת זה עשה אלוקים (עיין תיקוני זוהר, תיקון שתיין ותשע, פסקא רל במלאכת הסולם)]. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

¹² **תמצית דבריו:** הגר"א בפירושו לסדר עולם כתב, שכשבטלו את היצר הרע פסקה נבואה מישראל, ובטלו את העבודה זרה בימי זכריה הנביא, ומקור דברי הגר"א הם מהנביא זכריה, שכתוב שם, שכשיבטל ה' את העבודה זרה, תבטל הנבואה, כי זה לעומת זה עשה אלוקים. אבל לעתיד לבוא, למרות שלא תהיה עבודה זרה, תהיה נבואה.

